

A VILÁG LEGNAGYOBB VÁLLALKOZÁSAINAK FÖLDRAJZI ELEMZÉSE KOCSIS ZSOLT

GEOGRAPHICAL ANALYSIS OF THE GREATEST ENTERPRISES OF THE WORLD

The point of this paper is to give credits to Tamás Csapó on behalf of his 60th birthday and to examine the geography of the biggest companies as well, as he did in 2007, analyzing the Global 500 list of Fortune Magazine in 1998 and 2005. Therefore, I compare the dataset of 2005 and 2012 to map the shift in both sector (industries) and location (countries, headquarters). It seems to be interesting to study this short interval, because the 2005-2012 period includes the 2009 world economic crisis. As this is a memorial paper, I do not make any hypothesis, although, the dataset allows drawing conclusions to satisfy scientific needs:

- *The sectorial shift is slowed; there are fewer changes between 2005 and 2012 than between 1998 and 2005.*
- *The geographical shift is immense: China seems to be the only challenger of the US, its proportion both in number and revenues of the global companies exploded in the studied period.*
- *Despite the 2009 world economic crisis, the number of countries represented by at least one company in the Global 500 list is higher, which contradicts the presumption of global crisis being selective: only the strongest survives. Obviously the crisis made place for the third world companies (especially in Asia, but according the rate, South America) by sweeping away weak performing enterprises.*
- *The Global 500 list provides a good base to classify countries by the way having headquarters of global companies, as follows: In China, France, UK, Japan the economy is seems to be more concentrated; their capitals have over proportional number of company's headquarters. Germany is having a structure in which we cannot see any dominant city. Finally in the US economy there is a slightly dominance of New York to see, but the high number of global companies make the geography of company headquarters balanced. (We can find HQ-s in the East, in the West, in the South and in the Middle too, only few federal states and no major city are without global company HQ.*

BEVEZETÉS

Csapó Tamás és szerzőtársa, Mészáros János az árbevétel alapján legnagyobb vállalkozások vizsgálatát választotta témájául 2007-es munkájuknak (CSAPÓ – MÉSZÁROS 2007). Az árbevétel, a nyereség, a foglalkoztatottak létszáma mellett földrajzi (kontinensek, országok szerinti bontás) szempontok is szerepeltek a tanulmányban. A világgazdaságban lezajlott folyamatok talán nem tennék indokolttá a munka újbóli elvégzését (a szerzők az 1998 és 2005 közötti változásokat elemezték és a táblázatok jól tükrözik, hogy mennyire más a kép), még a 2008-2009-es világgazdasági válság sem, de a Településföldrajzi Tanulmányok Csapó Tamás 60. születésnapja alkalmából készülő különszáma mégis sajátos aktualitását adja annak, hogy a rendelkezésre álló legfrissebb adatok a korábbival megegyező szemléletben elemzésre kerüljenek.

Az adatokat én is a Fortune Magazine (*GLOBAL 500*) adatbázisából vettem. Mivel a szerzők az 1998-2005 közötti strukturális változásokat bemutatták, nem térek ki azokra, csupán a 2005-2012 közötti időszakot vizsgálom. Az eredeti tanulmány táblázatait oly módon szerkesztettem át, hogy a 2005. évi adatok lettek a kiindulási alap, amihez viszonyítva mutatom be 2012 adatait, illetve a változásokat.

Meg kell jegyezni, hogy az adatbázisban szereplő vállalatok nem mindig helyezhetőek el egyértelműen a nálunk megszokott rendszerben: az amerikai ágazati besorolás nem feleltethető meg teljesen a magyarnak, de nagyobb gond, hogy a cégek is változnak, így változtatnak a besorolásukon. A lista évi kb. 10%-os fluktuációt mutat, nagyjából évente egy-egy milliárd dollárral kerül feljebb a bekerülési küszöb (jelenleg 23,2).

A kereskedelem több kategóriát is takar, a közlekedés és a szállítás, illetve a postai szolgáltatások is gondot okoztak: nem jó egy csoportba összevonni légitársaságot postával, de hagyományos postai cégeket sem futárszolgálatokkal. A „különböző pénzügyek” 2005. évi nyertese, a General Electric most a gépipari cégek között szerepel, a Fiat és a Chrysler márkákat is magába foglaló, tehát autóiipari Exor *holdingként* definiálja magát, amely az autógyártásban is érdekeltségekkel rendelkezik. A holding kategória igen sokrétű. Vannak befektetéssel, vagyonkezeléssel foglalkozó vállalatok benne (pl. a Sears csoport). Van az ismert márkanév alatt futó, egymáshoz szorosabban (Exor) vagy alig kapcsolódó vállalkozásokat összefogó típus (ENI), illetve olyan (elsősorban kínai) vállalatok is, amelyek gyors terjeszkedésük során ötletszerűen (legalábbis a szinergikus hatások nélkül) magukba integráltak vagy csak lenyeltek mindenféle tevékenységet (szénbánya és kiskereskedelmi bolthálózat – nem a szén kiskereskedelmére!)

Először a Global 500 lista besorolását vettem át, ahol hiányzott, az adott cégek honlapjait látogattam meg, az ott felsorolt tevékenységek közül azt választottam, amelyet elsőként tüntettek fel (pl. élelmiszer kereskedelmi cég, gyártókapacitással a kereskedelem kategóriájába került). Szintén gond volt az áramtermelő és áramszolgáltató vállalatokkal, mert az USA-ban elkülönülnek, de máshol nem ez a helyzet. Az ágazati meghatározásoknál átvettem az eredeti tanulmány szóhasználatát, akkor is, ha nem tartottam azt megfelelőnek (pl. a Morgan Stanley befektetési bank, én a bankok közé soroltam volna, vagy a „különböző pénzügyek”-be).

A lista 2012 árbevétele alapján készült ugyan, de a cégek több országban (nálunk is) választhatnak a naptári évtől eltérő időpontot, így adataik gyakran 2013. március végi állapotot tükröznek. Az egyszerűség kedvéért egységesen 2012-őt használok az év megjelölésére.

A cikk jellegéből adódóan nem állítottam fel hipotézist, nem akarok semmit sem igazolni vagy cáfolni, csupán tisztelgésként megismételni, aktualizálni kollégám, Csapó Tamás egyik vizsgálatát. Ez annál is kényelmesebb megoldás, mivel a változások okairól csak keveset tudnék mondani, hiszen nem követhető egyes cégek élete, bőven meghaladná a tanulmány terjedelmi kereteit az, hogy a 2005-ben és 2012-ben is szereplő vállalatokat önmagukhoz viszonyítsam, de még akkor is kimaradnának a kiesők, illetve a feljutók. Ezért az átrendeződések, mozgások okaira csak utalok, feltételezéseket adok, magyarázatot nem.

1. A GLOBAL 500 VÁLLALATAI ÁGAZATOK SZERINTI BONTÁSBAN

Az ágazati besorolásra vonatkozó fenti megjegyzések után nézzük, hogyan alakult a helyzet 2005 óta (1. táblázat):

1. táblázat: A legnagyobb cégek szolgáltató és termelő ágazatok szerint 2005-ben és 2012-ben
Table 1: The biggest companies by sector in 2005 and 2012

Ágazat	2005				Ágazat	2012			
	Árbevétel (Mrd USD)	Cégek (db)	Egy cégre jutó bevétel	Vezető cég		Árbevétel (Mrd USD)	Cégek (db)	Egy cégre jutó bevétel	Vezető cég
Biztosítás	2092,1	58	36,1	ING	Bank	3075	49	62,7	Industrial and Commercial Bank of China
Bank	2047,2	57	35,9	Citigroup	Biztosítás	2476,9	42	59,0	Berkshire Hathaway
Kereskedelem	1943,0	55	35,3	Wal-Mart Stores	Kereskedelem	2312,4	32	72,3	Wal-Mart Stores
Telekommunikáció	829,2	23	36,0	NTT	Telekommunikáció	1154,5	18	64,1	NTT
Köz-műszolgáltatás	628,2	23	27,3	State Grid	Egészségügyi szolgáltatások	732,3	14	52,3	United Health Group
Postai szolgáltatások	312,4	10	31,2	US Postal Service	Különböző pénzügyek	649,9	16	40,6	Mitsubishi
Egészségügyi szolgáltatások	283,4	6	47,2	McKeeson	Energiellátás	580,7	8	72,6	State Grid
Különböző pénzügyek	242,3	4	60,5	General Electric	Postai szolgáltatások	444,5	6	74,1	Japan Post Holdings
Befektetések	191,9	5	38,4	Morgan Stanley	Köz-műszolgáltatás	437,3	5	87,5	E.ON
Szórakoztatóipar	136,1	5	27,2	Time Warner	Közlekedés	397,1	10	39,7	China Railway Group
<i>Szolgáltató ágazatok összesen</i>	<i>9293,5</i>	<i>276</i>	<i>33,7</i>	<i>-</i>	<i>Szolgáltató ágazatok összesen</i>	<i>13910,8</i>	<i>246</i>	<i>56,5</i>	<i>-</i>

1. táblázat: A legnagyobb cégek szolgáltató és termelő ágazatok szerint 2005-ben és 2012-ben
 Table 1: The biggest companies by sector in 2005 and 2012 (folytatás – continued)

Ágazat	2005				Ágazat	2012			
	Árbevétel (Mrd USD)	Cégek (db)	Egy cégre jutó bevétel	Vezető cég		Árbevétel (Mrd USD)	Cégek (db)	Egy cégre jutó bevétel	Vezető cég
Olajipar	2589,3	34	76,2	Exxon Mobil	Olajipar	5576,4	50	111,5	Royal Dutch Shell
Autó- ipar	1786,7	34	52,6	General Motors	Autó- ipar	2268,3	30	75,6	Toyota
Elektro- nika	750,4	20	37,5	Siemens	Elektro- nika	1210,5	24	50,4	Samsung Elec- tronics
Számí- tástechnika	387,9	13	29,8	IBM	Gépipar	987,9	20	49,4	General Electric
Gyógy- szeripar	359,2	12	29,9	Pfizer	Ener- giater- melés	838,5	19	44,1	Enel
Repülő- gép- gyártás- és hadi- ipar	315,7	11	27,7	Boeing	Számí- tástechnika	807,5	12	67,3	Apple
Kohá- szat	299,0	12	24,9	Arcelor	Vegy- ipar	780,2	17	45,9	BASF
Ener- giater- melés	291,1	8	36,4	E.ON	Élelmi- szeripar	759,4	17	44,7	Nestlé
Vegy- ipar	260,4	10	26	BASF	Bányá- szat	715,4	15	47,7	Glencore Xstrata
Építő- ipar	240,1	14	17,1	Bouygues	Kohá- szat	685,9	17	40,3	Arcelor
<i>Termelő ágazatok összesen</i>	<i>8568,7</i>	<i>224</i>	<i>38,3</i>	-	<i>Termelő ágazatok összesen</i>	<i>16393,6</i>	<i>254</i>	<i>64,5</i>	-
<i>Mind- összesen</i>	<i>17862,2</i>	<i>500</i>	<i>35,7</i>	-	<i>Mind- összesen</i>	<i>30304,4</i>	<i>500</i>	<i>61,6</i>	-

Forrás: Csapó – Mészáros 2007 és Global 500 alapján saját szerkesztés.

A szolgáltató ágazatok élmezőnye nagyfokú állandóságot mutat, nyolc ágazat ugyanaz a két időpontban, az egyik eltérés a „Befektetések” lehet besorolási kérdés is, a „Közlekedés” megjelenése pedig betudható annak, hogy a 2001. szeptemberi mérénylet hatása már nem látszik a légitársaságok adataiban. A termelő vállalatoknál is hasonló, kevés mozgásos helyzet figyelhető meg. A legfeltűnőbb a pénzügyek (bank, biztosító, egyéb) visszaesése a darabszámot tekintve, ami valószínűleg ugyanazzal magyarázható, mint a termelő ágazatokban a hagyományos nehézipar előretörése: Kína vállalatainak tömeges megjelenésével. A másik jelentős változás az egy vállalatra jutó átlagos bevétel emelkedése. Ez nem minden ágazatban magyarázható konszolidáció-

val (pl. az autópárhuzban csökkent a cégek száma), inkább azzal, hogy a nagyobbak jobban átvészelték a világválság hatásait.

2. A GLOBAL 500 VÁLLALATAI NYERESÉG SZERINT

A 2. táblázatot a nyereség abszolút nagysága alapján mutatja be a világ legnagyobb cégeit. Véleményem szerint ez felesleges, hiszen ha a táblázatban szereplők listáját a teljes listával összevetjük, látszik, hogy 102. Gazprom kivételével amúgy is a legnagyobbakat találjuk. 2012-ben ugyan árnyaltabb a kép, de itt meg a négy kínai vállalat miatt kell óvatosnak lennünk, hiszen közülük három bank, amelyek egy-egy tranzakcióval pillanatok alatt átrendezhetik a sorrendet. (Az eredeti táblázat címében a „globális cég” szerepel ugyan, de ez éppen a kínai bankok esetében erősen megkérdőjelezhető, hiszen nem valószínű, hogy a Kínai Mezőgazdasági Bank fiókjai ellepnék a világot!) Rajtuk kívül van még négy vállalat, amelyek az árbevétel szerint is a legnagyobb tíz között szerepel.

2. táblázat: A legnagyobb nyereségű globális cégek 2005-ben és 2012-ben
Table 2: Companies by profit in 2005 and 2012

Sorrend	Vállalat	2005		Nyeresség (Mrd. USD)	Sorrend	Vállalat	2012		Nyeresség (Mrd. USD)
		Árbevétel szerint	Ágazat				Árbevétel szerint	Ágazat	
1.	Exxon Mobil	1.	olajipar	36,1	1.	Exxon Mobil	3.	olajipar	44,9
2.	Royal Dutch Shell	3.	olajipar	25,3	2.	Apple	19.	számítás-technika	41,7
3.	Citigroup	14.	bank	24,6	3.	Gazprom Industrial and	21.	olajipar	38,1
4.	BP	4.	olajipar	22,3	4.	Commercial Bank of China	29.	bank	37,8
5.	Bank of America	37.	bank	16,4	5.	China Construction Bank	50.	bank	30,6
6.	General Electric	11.	pénzügyek	16,4	6.	Volkswagen	9.	autóipar	27,9
7.	HSBC	26.	bank	15,9	7.	Royal Dutch Shell	1.	olajipar	26,6
8.	Total	12.	olajipar	15,3	8.	Chevron	11.	olajipar	26,2
9.	Gazprom	102.	energia-termelés	14,9	9.	Agricultural Bank of China	64.	bank	23,0
10.	Chevron	6.	olajipar	14,1	10.	Bank of China	70.	bank	22,1

Forrás: Csapó – Mészáros 2007 és Global 500 alapján saját szerkesztés.

Sokkal tanulságosabb lehet az árbevétel-arányos nyereség (3. táblázat) vizsgálata. Itt különösen érdekes az ágazati besorolás, hiszen a Gazpromot nem elsősorban energia-termelőként ismerjük, a Szurgutnyeftyegaz sem közönséges bányászati cég, tehát 2005-ben az olajipar és a bankok domináltak, 2012-ben ez kicsit enyhült, de úgy gondolom, csak a dohányipar jó szereplése meglepő. Minden esetre csökkentek a hoza-

mok és feltűnő a kínai és orosz cégek felülreprezentáltsága! Ennek az lehet az oka, hogy a hazai piac még sok lehetőséget tartogat számukra, miközben kiléptek a globális piacra is, de azzal is magyarázhatnánk, hogy ezekben az országokban az állam szerepe hagyományosan más, mint a kiforrott piacgazdaságokban, ami jelentősen torzíthatja egyes vállalkozások jövedelmezőségét.

3. táblázat: A legnagyobb profitrátájú globális cégek 2005-ben és 2012-ben
Table 3: Companies by profit rate in 2005 and 2012

Sorrend	Vállalat	2005 Árbevétel szerint	Ágazat	Profit- ráta (%)	Sorrend	Vállalat	2012 Árbevétel szerint	Ágazat	Profit- ráta (%)
1.	National Grid	394.	közmű- szolgáltatás	40,8	1.	Industrial & Commercial Bank of China	29.	bank	28,3
2.	Occidental Petroleum	412.	olajipar	32,4	2.	Philip Morris International China	362.	dohány- ipar	28,0
3.	Microsoft	140.	számítás- technika	30,8	3.	Construction Bank	50.	bank	27,0
4.	Gazprom	102.	energia- termelés	29,3	4.	Oracle	294.	számítás- technika	27,0
5.	Banco Bilbao	410.	bank	28,9	5.	Apple	19.	számítás- technika	26,6
6.	US Bankcorporation	403.	bank	27,0	6.	China Merchants Bank	412.	bank	25,7
7.	Surgutneftegas	443	bányászat	26,7	7.	British American Tobacco	482.	dohány- ipar	25,3
8.	Petronas China	120.	olajipar	26,7	8.	Sberbank	228.	bank	25,0
9.	Construction Bank	277.	bank	25,2	9.	Gazprom	21.	olajipar	24,8
10.	Rio Tinto	310.	bányászat	25,1	10.	TNK-BP International	358.	olajipar	24,0

Forrás: Csapó – Mészáros 2007 és Global 500 alapján saját szerkesztés.

3. A GLOBAL 500 VÁLLALATAI A MUNKAVÁLLALÓK SZÁMA ALAPJÁN

A foglalkoztatotti létszám nem igazán alkalmas arra, hogy messzemenő következtetéseket vonjunk le belőle, ugyanis a Global 500 vállalatai nagyon sok ágazatot képviselnek, de még egy ágazaton belül is igen eltérő lehet a vállalati struktúra, ami kihat az alkalmazottak létszámára. Extrém példa a gronigeni GasTerra, amely 189 fővel dolgozik, miközben árbevétele 30 Mrd US dollár! Bármennyire is automatizált a földgáz ki-termelés (a cég ezzel foglalkozik), ennyi ember kevésnek „tűnik”. Egyre terjed a ki-szervezés, melynek során nem csak a vállalati struktúra laposodik, hanem a vezetési szintek mellett a nem vezető alkalmazottakon is spórol a vállalat, pl. a MOL kutak sze-

mélyzete sem MOL alkalmazott. Ennek a folyamatnak a következménye az is, hogy a munkaerő kölcsönzés akkora üzletté vált, hogy legnagyobb cége immár évek óta szerepel a Global 500-ban: a svájci székhelyű Adecco 26,4 Mrd USD bevétellel!

Elképzelhető, hogy minél több foglalkoztatott tekintélyt kölcsönöz a vállalatnak, esetleg a vezetés büszkén foglalkoztat több dolgozót, mint amennyi szükséges, hogy előkelőbb helyen végezzenek a világ legnagyobb vállalatai között, de ez egyáltalán nem valószínű.

A 4. táblázat mutatja be a két időpont közötti változásokat, de a fenti megjegyzések miatt érdekesebb, ha a munkavállalók létszámát máshogyan is vizsgáljuk: Egy főre vetítve az árbevételt vagy a profitot, a holding jelleggel működő cégek vannak az élmegzőnyben, de általában az is elmondható, hogy a szolgáltató ágazatok, különösen a pénzügyi szektor „termelékenyebb”.

4. táblázat: *A legtöbb munkavállalót foglalkoztató globális cégek 2005-ben és 2012-ben*
Table 4: *The biggest employers in 2005 and 2012*

Sorrend	Vállalat	2005			Sorrend	Vállalat	2012		
		Árbevétel szerint	Ágazat	Foglalkoztatottak (fő)			Árbevétel szerint	Ágazat	Foglalkoztatottak (fő)
1.	Wal-Mart Stores	2.	kereskedelem	1800000	1.	Wal-Mart Stores	2.	kereskedelem	2200000
2.	China National Petrol	39.	olajipar	1090200	2.	China National Petrol	5.	olajipar	1656465
3.	State Grid	32.	közműszolgáltatás	844300	3.	Hon Hai Precision Industry	30.	elektronika	1290000
4.	U.S. Postal Service	61.	postai szolgáltatások	803100	4.	Sinopec	4.	olajipar	1015039
5.	Sinopec	23.	olajipar	730700	5.	China Post	196.	postai szolgáltatások	901722
6.	Deutsche Post	75.	posta	502100	6.	State Grid	7.	energiellátás	849594
7.	Agricultural Bank of China	377.	bank	478900	7.	U.S. Postal Service	140.	posta	578743
8.	US of Russia	213.	közműszolgáltatás	461200	8.	Volkswagen	9.	autóipar	549763
9.	Siemens	22.	elektronika	461000	9.	Compass	439.	holding	508714
10.	McDonald's	318.	vendéglátóipar	447000	10.	China Telecommunications	182.	távközlés	488113

Forrás: Csapó – Mészáros 2007 és Global 500 alapján saját szerkesztés.

Viszont az is megállapítható, hogy a minden ágazatban megtalálható kivételek kivételével egy meglehetősen unalmas képet kapunk, például a tíz legnagyobb olajipari cég közül hét igen hasonló létszámmal dolgozik (70-90000 fő között), így az egy főre jutó árbevétel is hasonló nagyságrendű, miközben a kínai és az orosz vállalatok kettő, illetve egy nagyságrenddel több embert foglalkoztatnak. Az autóiparban és még sok más szektorban ez szintén megfigyelhető, tehát azt mondhatjuk, hogy a vállalati létszám az ágazat jellegétől, a vállalat méretétől és felépítésétől függ.

4. A GLOBAL 500 „FÖLDRAJZA”

Ágazati gazdaságföldrajzi szempontból talán eddig sem volt érdektelen a világ legnagyobb vállalatainak elemzése, de a földrajz térbeli szemlélete eddig nem szerepelt. Ideje tehát, hogy a vállalatok térbeliségét is vizsgáljuk, még akkor is, ha tudjuk, hogy az adatok jellegéből adódóan a kép szükségszerűen torz lesz!

Az egyik probléma az, hogy a multinacionális cégek jellemzően több országban végzik tevékenységüket (pl. a posták nem), az adatok pedig egyáltalán nem teszik lehetővé, hogy a telephelyek szintjén térképezzük fel a helyzetet. A másik probléma abból adódik, hogy a részvénytársasági forma miatt nem minden vállalat esetében ismert a tulajdonosi szerkezet, tehát jobb híján ahhoz az országhoz sorolódik a vállalat, amelyikben a központja be van jegyezve, de a Shell még így is külön, hiszen száz éve angol-holland cég, amelyet a Fortune Magazine az eddigi gyakorlattal szakítva hollandnak nevez (*5. táblázat*).

Tovább bonyolítja a helyzetet Hong Kong, amelyet az anyaországgal való egyesülés óta is rendszerint külön tüntetnek fel a statisztikákban (pl. a Világbank, a WTO). Négy céggel és 217 Mrd dollárral kellene növelni Kína adatait, ha elfogadjuk, hogy Hong Kong Kína része, különleges igazgatás alatt. Ugyancsak Kínával kapcsolatos Tajvan kérdése is: ahhoz képest, hogy Kína szerint nem létező országról van szó, Tajvan köszöni, jól van, négy vállalata a magyar GDP kétszeresét produkálja!

A kontinensek közötti átrendeződés már 1998-2005 között is jelentős volt, de azóta folytatódott, jelentős súlypont eltolódásokkal: Európa ugyan továbbra is vezet Észak-Amerika előtt, de mindkettőt lekörözte Ázsia (nem csak Kínának köszönhetően). Míg Kína és néhány más ázsiai ország esetében hirtelen nagyra nőtt vállalatok is magyarázzák a hatalmas előrelépést, Ausztrália és Dél-Amerika átlag feletti dinamizmusa elsősorban annak tudható be, hogy cégeik ott toporogtak a bekerülési küszöb közelében, majd 2012-re átlépték azt. (Mexikó Észak-Amerikánál szerepel.)

Egyébként a gazdasági válság ellenére (holott a válságoknak mindig van egy konszolidációs, szelekciós hatásuk, a gyengébbek elhullnak) nőtt az országok száma, 32-ről 38-ra, többek között Magyarország is bekerült a MOL-lal.

5. táblázat: A legnagyobb 500 cég száma és árbevétele kontinensek szerint 2005-ben és 2012-ben
 Table 5: The biggest companies by continent in 2005 and 2012

Kontinens	Cégek (db)	2005		2012		Árbevétel változás (%)
		Árbevétel (Mrd USD)	Arány (%)	Árbevétel (Mrd USD)	Cégek (db)	
Észak-Amerika	189	6398	35,8	9093,6	144	29,8
Európa	182	7538	42,2	9847,0	150	32,5
Ázsia	116	3551	19,9	10317,4	187	34,2
Ausztrália	8	174	1,0	440,0	9	1,4
Dél-Amerika	5	201	1,1	606,2	10	2,0
Összesen	500	17862	100,0	30304	500	100,0

Forrás: Csapó – Mészáros 2007 és Global 500 alapján saját szerkesztés.

A 6. táblázat adatai két, egymással összefüggő tendenciát mutatnak: Az USA és a legfejlettebb tőkés országok (leginkább Franciaország és Nagy-Britannia) visszaszorulását és Kína előretörését, a legnagyobb meglepetés azonban nem Kína vagy Oroszország sokkal erősebb jelenléte, hanem Brazília berobbanása a Global 500-ba! Az újjonc országok olajipari vállalatuknak köszönhetően kerültek fel a listára (pl. Ausztria, Lengyelország, Magyarország, holott egyikük sem olajtermelő ország).

6. táblázat: A legnagyobb vállalkozások száma és árbevétele országokként 2005-ben és 2012-ben
 Table 6: The biggest companies by country in 2005 and 2012

Sor		Ország	Cégek (db)		Árbevétel (Mrd USD)	2012 Árbevétel aránya (%)	Városok (db)
2005	2012		2005	2012			
1.	1.	USA	170	131	8598,0	28,4	88
7.	2.	Kína	20	85	4739,3	15,6	24
2.	3.	Japán	70	62	3388,9	11,2	10
3.	4.	Franciaország	39	31	1980,9	6,5	10
5.	5.	Németország	35	29	2071,9	6,8	18
4.	6.	Nagy-Britannia	38	26	1584,2	5,2	9
10.	7.	Dél-Korea	12	15	785,5	2,6	4
8.	8.	Svájc	12	14	794,3	2,6	6
6.	9.	Hollandia	14	11	979,9	3,2	6
13.	10.	Kanada	14	9	287,9	0,9	4
14.	11.	Ausztrália	8	9	440,2	1,4	5
9.	12.	Olaszország	10	8	700,4	2,3	4
12.	13.	Spanyolország	9	8	466,2	1,5	3
-	14.	Brazília	0	8	443,4	1,5	4
15.	15.	Oroszország	5	8	487,6	1,6	2
		Összesen	500	500	30304,4	100,0	226

Forrás: Csapó – Mészáros 2007 és Global 500 alapján saját szerkesztés.

Észrevehető, hogy az USA milyen sok várossal képviselteti magát, de talán mégis az a legfeltűnőbb, hogy Németország mennyire kilóg a táblázatból: a hasonló nagyságrendű Franciaország vagy Nagy-Britannia fele annyi várossal szerepel, de még a jóval nagyobb Japán is!

A székhely szerinti vizsgálat alkalmat ad arra, hogy típusokat különítsünk el:

- Egy várossal szereplő országok. Az egyetlen, olajipari céggel rendelkező országokban jellemzően a főváros az, kivéve Lengyelország – Plock, és Norvégia – Stavanger. A többi ország, Dánia, Luxemburg nem olajipari cég miatt került be, illetve Finnország, Törökország – nem főváros, nem olajipar. A több céges országoknál a fővárosban található a vállalatok központjai (pl. Mexikó, Hong Kong).
- Kevés várossal szereplő országok: változatos ágazati besorolás mellett jellemzően a fővárosok is szerepelnek, kivéve Ausztrália, Kanada, Svájc, ahol a fővárosok nem jelennek meg a listán.
- Sok várossal szereplő országok: két csoportra oszthatók, aszerint, hogy a főváros mennyire domináns a cégek száma alapján. Erősen centralizált Franciaország (31 cégeből kettő igazán vidéki, 18 párizsi, a többi a fővárossal összenőve található), Nagy-Britannia (26-ból négy vidéki, 17 londoni, a többi a londoni agglomerációban), Oroszország (hatból egy vidéki), Dél-Korea (15-ből három vidéki), Japán (62-ből 16 vidéki, de pl. Chiba és Yokohama szomszédos Tokióval). Kevésbé centralizált de a főváros által dominált Kína (a cégek fele Pekingben székel). Fenti országok között Nagy-Britannia a kakukktojás, hiszen a többiben erős hagyományai vannak a hatalom koncentrációnak, az állam a gazdasági életben is fontos szerepet játszik. (Franciaország és Dél-Korea igen erős állami tervezéssel rendelkezik, Kína, Oroszország pedig gyakorolták, gyakorolják az igaz tervgazdaságot. Ilyen környezetben hajlamos a főváros a vállalatok, akár magánkézben lévő vállalatok vízfejszerű központjává válni.)
- A főváros vagy más város dominanciája nélküli országok között találjuk Németországot, ahol a főváros történelmi okokból nem jelentős vállalatirányítási központ. A „fővárosok”, Berlin és Bonn a hagyományosan állami vállalatok központja (posta, vasút, illetve a már privatizált telefontársaság), de nem kedvezett Berlinnek a kettéosztottság sem. A föderatív berendezkedés, illetve az egységes német állam viszonylag kései kialakulása miatt (a német ipar legjelentősebb vállalatai még 1871 előtt megkezdték működésüket, ezért székhelyeik jellemzően vidéki városokban – bár gyakran tartományi székhelyen – található) Németország arányaiban sok várossal szerepel. Közülük kiemelkedik München, Frankfurt, vagy Stuttgart, de a helyezések inkább az összesített árbevétel alapján oszthatók ki, hiszen a cégek darabszáma a sok város miatt mindenhol alacsony.

Ide tartozik az USA is, de szinte önálló kategóriát alkot, mivel gazdaságának allokációjában hagyományosan csekély szerepet tölt be az állami beavatkozás (*KOCSIS 2007*), de a közigazgatás esetében is elmondható, hogy a szövetségi államok székhelyei között nem mindig az állam legnépesebb településeit találjuk (*KOCSIS – NÉMETH 2009*). Ha térképen helyeznék el a cégek főhadiszállásait, az alábbi csomósodások lennének felfedezhetők:

- keleti part, első államok (elsősorban a szolgáltatások, különösen a pénzügyi szolgáltatások jellemzőek, de találni feldolgozóipari cégeket is),
- Nagy Tavak vidéke (egyre kevésbé a feldolgozóipar jellemző, változatos az ágazati szerkezet),
- nyugati part (észak és dél lassan összenő, mindkettőre igaz a számítástechnikához köthető cégek túlsúlya, de délen, főleg Kaliforniában más ágazatok is gyakrabban előfordulnak),
- dél (elsősorban Texas, főleg az olajhoz kapcsolódó vállalkozások).

Az ország közepe sem üres, hiszen különböző ágazatokban különböző múlttal (évszázados, illetve néhány évtizedes egyaránt lehet) találni főhadiszállásokat, de ezek nem mutatnak olyan koncentrációt, hogy meg lehetne nevezni egy-egy térséget.

Ha közelebbről szemléljük a helyzetet, megállapíthatjuk, hogy nincsenek nagyvárosok nagyvállalatok nélkül (Terjedelem és szellemi kapacitás hiányában nem vizsgálható, hogy az egyes nagyvárosok növekedése és nagyvállalataik élete milyen korrelációt mutat.), de gyakori, hogy a cégek központjai nem nagyvárosokban találhatóak. Csak az egyes vállalatok történetének kutatása tudná megmondani, hogy mi volt a döntés oka, de a következményeket, azaz, hogy hol találhatóak a főhadiszállások, néhány típusba sorolhatjuk:

- Nagyvárosok. A helyi piac, a kapcsolatok stb. mellett magának a városnak a neve, ismertsége is előny lehet. New York a győztes, 17 cége van az első 500-ban, a fővárosnak, Washingtonnak az állami postán kívül csak egy! Minden ismert nagyvárosban találunk nagyvállalatokat, de megközelítőleg sem olyan nagy számban, mint New York-ban. Los Angeles például egyetlen céget szállásol el!
- Középvárosok. Jellemzően olyan cégek központjait találjuk itt, amelyek helyben születtek, nem beköltözők. Gyakori a feldolgozóipar, de minden más ágazat is előfordul. Elhelyezkedésük változatos, lehetnek az ország bármely pontján, nagyvárosok közelében vagy azoktól távol.
- Kisvárosok. Igazából nem nevezhetők európai értelemben vett városoknak, gyakran csak irodaparkok valamely nagyváros közvetlen közelében, csekély lakossággal. New York vagy Chicago körül fél-fél tucatnyi található, de a Csendes-óceán partján is sok ilyen van. Neveik általában alig ismertek, sőt gyakran meg sem találhatók hagyományos, nyomtatott térképeken, mert önálló, testülettel, hivatalokkal rendelkező településként nem is értelmezhetőek. Ilyen pl. New York mellett az Abbott Laboratories székhelye a beszédes Abbott Park nevű „helyen”.

A központok ilyen „szeszélyes” elhelyezkedése annak is betudható, hogy az ingatlanárak vagy az adott szövetségi államban alkalmazott adók taszító- illetve vonzó tényezők, a vállalatirányításhoz szükséges infrastruktúra pedig szinte tetszőleges helyen kialakítható (de pl. Észak-Dakota vagy Alaszka nem véletlenül fehér folt a nagyvállalati központok térképén). A hagyományos iparvállalatok főhadiszállásai általában az „ősi” telephely közelében maradtak, de a szolgáltatásokban ez semmilyen előnnyel sem jár, különösen akkor nem, ha a cég tevékenység a világ számos országában zajlik,

ezért nem ritkák a költözések (a Boeing központja kevesebb, mint húsz éve költözött Chicagóba, a termelő telephelyek érintetlenül hagyása mellett) (7. táblázat).

7. táblázat: *A multinacionális cégek bejegyzett központjai, azok száma és árbevétele szerint 2005-ben és 2012-ben*

Table 7: *The biggest companies by place of their headquarters in 2005 and 2012*

Város	Cégek (db)	Árbevétel (Mrd USD)	2005 Város	Cégek (db)	Árbevétel (Mrd USD)	Város	Cégek (db)	Árbevétel (Mrd USD)	2012 Város	Cégek (db)	Árbevétel (Mrd USD)
Tokió	52	1662,4	Tokió	52	1662,4	Peking	45	3343,2	Peking	45	3343,2
Párizs	27	1188,8	Párizs	27	1188,8	Tokió	43	2354,4	Tokió	43	2354,4
New York	24	1040,9	New York	24	1040,9	New York	18	939,6	London	17	1201,8
London	23	1054,7	London	23	1054,7	London	17	1201,8	Párizs	17	1122,3
Peking	15	540,5	Peking	15	520,5	Párizs	17	1122,3	New York	18	939,6
Szöul	9	344,9	München	6	375,9	Szöul	11	674,7	Szöul	11	674,7
Toronto	8	154,8	Hága	3	359,2	Osaka	8	394,7	Bentonville	1	469,2
Zürich	7	308,5	Irving	2	355,8	Sanghaj	8	315,1	Irving	2	477,5
Madrid	7	232,7	Szöul	9	344,9	Houston	7	427,2	Moszkva	6	461,3
München	6	375,9	Houston	6	326,7	Moszkva	6	461,3	Houston	7	427,2
						Mumbai	6	255,5	München	4	422,6
						Zürich	6	251,3	Osaka	8	394,7
						Toronto	6	185,6	Sanghaj	8	315,1

Forrás: Csapó – Mészáros 2007 és Global 500 alapján saját szerkesztés. A fővárosok kiemelve.

ÖSSZEGRZÉS

Csapó Tamás és Mészáros János tanulmánya jó kiinduló alapot adott a vizsgálat újbóli elvégzésére, mivel az adatbázis az általam használttal összevethető volt. A születésnap mellett az aktualitását az is adja a két időpont közötti változások megvizsgálásának, hogy a 2009-es világgazdasági válság és Kína előretörése újrarájzolták a világ 500 legnagyobb vállalatának ágazati és földrajzi szerkezetét. A globális világgazdaság kíméletlen versenyre kényszeríti a vállalatokat, amelyek sok más eszköz bevetése mellett például központjaik helyének megválasztásával is igyekeznek jobban alkalmazkodni a körülményekhez. Nagy volumenű empirikus vizsgálat hiányában a tanulmány elsősorban a helyzet bemutatására, az elmozdulások konstatálására, néhány esetben az okok „eltalálására” tehetett csak kísérletet.

A korábbi tanulmány eredményeivel összevetve a 2012-es adatokat, a következő tanulságok vonhatók le:

- A Global 500 lista minden évben változik, a fluktuáció a világgazdaság folyamataival és egyes vállalatok „személyes” történetével magyarázható. A bekerülési küszöb folyamatosan emelkedik.
- Az ágazati szerkezet átalakulása lelassult, a Csapó és szerzőtársa által leírtakhoz képest kisebb méretű az eltolódás, ezen belül megfordult a trend, a szolgáltató ágazatok kisebbségbe kerültek, valószínűleg Kína egyre erőteljesebb szereplése miatt.
- A profitráta alig csökkent, de feltűnően mérséklődtek a maximális értékek. Az ágazatok általában egységesen teljesítenek, a nyereségesség, a foglalkoztatotti látszám tekintetében Kína vállalatai kevésbé simulnak bele a nemzetközi trendekbe, de ettől eltekintve alig találni kiugró értékeket.
- A kontinensek versenyében Észak-Amerika hátránya mérséklődött Európával szemben, de mindketten lemaradtak Ázsia mellett. Afrika most sem kerül fel a listára, Dél-Amerika egyre jobban teljesít.
- Az USA fokozatosan veszíti el dominanciáját, kihívója Kína, de az éles verseny ellenére nőtt az 500-as listában megjelenő országok száma.
- A főhadiszállások földrajzában is megtörtént az őrsekváltás, Tokió több évtizedes első helyét vette el Peking, de azt, hogy mely cégek központjai hogyan helyezkednek el a világ városai között, nem lehet egyetlen összefüggéssel megválaszolni. Az országok sajátosságai mellett egyre inkább a cégek „elnemzetietlenedő” döntéshozatala is befolyásolja a nagyvállalatok központjainak földrajzát.

IRODALOM

http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500/2012/full_list/

http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500/2012/full_list/index.html

http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500/2012/full_list/101_200.html

http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500/2012/full_list/201_300.html

http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500/2012/full_list/301_400.html

http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500/2012/full_list/401_500.html

http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500/2013/full_list/

CSAPÓ T. – MÉSZÁROS J. (2007): A világ legnagyobb vállalkozásainak földrajzi elemzése. *Földrajzi Közlemények* 2007. 1-2. pp. 11-20.

KOCSIS, Zs. (2007): The spatial structure of the US economy: An approach based on the analysis of the 1000 largest US companies. In: Kovács, Cs. (Ed.): From villages to cyberspace: In commemoration of the 65th birthday of Rezső Mészáros, Academician. Szeged: Szegedi Tudományegyetem TTK Gazdaság- és Társadalomföldrajzi Tanszéke, pp. 293-302.

KOCSIS Zs. – NÉMETH S. (2009): Az USA nagyvárosai. In: Csapó T. – Kocsis Zs (szerk.): Közép- és nagyvárosok településföldrajza. Szombathely: Savaria University Press, 2009. pp. 164-176.